

Marjan Tomšič

STRAH, POGUM IN ODGOVORNOST

Ko še ni bilo knjige in torej še ni obstajala mladinska literatura, so otroci poslušali ljudske pripovednike. Njihovo vlogo, torej vlogo žive, hodeče, premikajoče se knjige, so nadomeščali najbližji: mama, oče, strici, tete, stare mame, stari očetje ... Včasih tudi sosede, recimo tisti, ki so se vrnili iz daljnega sveta, morda s fronte ali z morja, in ki so prinesli zanimive zgodbe ali pričevanja o čudežih, ki se dogajajo tam daleč, v tistem velikem svetu.

Torej je bila prvotna »mladinska literatura« vse tisto, kar se je dalo (in seveda smelo) slišati in je prihajalo iz velike zakladnice kolektivno nezavednega oziroma sanjskega. Večinoma so to bile pravljice, pripovedke, basni, legende ... pač zgodbe iz arhetipsko-mitskega sveta. Njihova drugačnost se je udejanila le takrat, ko je v vas ali trg prišel kak tujec, človek iz druge pokrajine, iz druge, zelo daljne dežele. Ta je prinesel v ustaljeni tok ljudskih pripovedi in modrosti nekaj novega; nekoliko drugačne zgodbe, drugačne poglede na svet: na moralo, etiko in estetiko.

Ko danes iščemo drugačnost v mladinski literaturi, ko o tem razmišljamo in se odločamo, kaj bi naj bilo drugačno, smo v zagati, smo negotovi. Ali je vrnitev v svet pravljic, ali je sodobna, umetna pravljica, lahko ta – drugačnost? Mislim, da je odgovor pozitiven. Tudi zato, ker je pravljичnost (fantastičnost) najgloblja notranja potreba otrok, tudi mladostnikov. Še posebno danes, ko zamenjuje avtentični pravljичni svet virtualna »resničnost«. Ta je v veliki meri orošana tistih vsebin in globin, ki jih vsebuje prastari svet sanj in notranjih videnj.

Kaj pa tabu teme? Ali niso te na las podobne tistim pravljicam, v katerih se pojavlja soba z zaprtimi vrati. Lastnik gradu, torej močni in grozni, z dvignjenim prstom ukaže: »Vsa vrata lahko odpreš, le teh ne smeš!« In vendar se prav v prepovedani sobi nahaja SKRIVNOST in je v njej vsebovana čarovnikova (graščakova, oblastnikova ...) moč ali pa njegova skrbno prikrita senčna stran. Moč tabuja je bila od nekdaj v tem, da je onemogočal uvid v bistvo, v resnico. Čarovnikova moč je bila izničena tisti hip, ko je kak junak imel dovolj poguma (!) in intuitivnega znanja, da je prelomil pečat in pogledal, kaj se skriva za zaklenjenimi vrati. Ko je to storil, je rešil ljudi iz pekla in razkrinkal tistega, ki se je ves čas imel za dobrega, resničnega in pravičnega.

Menim, da se pisatelji, ki pišemo za mladino, ne smemo ustaviti pred sodobnimi tabuji. Seveda pa se tu postavlja zelo pomembno vprašanje: Kako se tabu teme lotiti? Kje so meje, do koder smemo, in na kakšen način razgaliti to, pred čimer mižimo vsi: odrasli in otroci. Če nam na tej poti, pri tem pisanju spodleti, če gremo predaleč in če presežemo limit; če izgubimo kompas in smo pri razkrivanju tabjev neokusni, nasilni, netaktni ... potem smo gotovo naredili napako, ki jo je težko popraviti. Torej je treba biti prav pri takšnem pisanju izredno previden in predvsem odgovoren.

Zame je drugačnost v mladinski literaturi tudi pisanje o tabujih. Takšno pisanje, če je korektno, razkriva mehanizme skritih manipulacij in s tem osvobaja ter razrešuje. Zakaj? Pač zato, ker vse, kar je skrito in prikrito, deluje od zadaj in je izvor moči tistih, katerih moč temelji prav na teh tabujih.

Seveda pa bi bilo zelo narobe, če bi se lotevali takšnih tem le zato, da bi bili drugačni. Pišeš o tem, kar te vznemirja, boli, ker te v to vodi notranji čut. Osebna prizadetost in globlji uvid v tovrstno tematiko opravičujeta takšno pisanje.

Sicer pa, spomnimo se, kakšni smo bili kot dečki in deklice? Če v sebi obudimo ta svet, potem bo naša literatura drugačna že sama po sebi: bo vesela, radoživa, humorna, raziskujoča, nemirna, nabita z energijo, odprta in brez predsodkov, iskrena, ne bo mižala pred tabuji, saj bo tudi razkrivajoča in jo bo najbolj zanimalo vse tisto, kar je prepovedano in namenoma skrivano, prikrito... In kot taka bo drugačna od sveta odraslih, ki so morda naveličani, utrujeni, neradovedni, ukalupljeni, polni prepovedi, strahov in kompromisov.

Vprašanje pa je, ali bo drugačnost mladinske literature v današnji družbi zaželena. Namen vseh institucij; od vrtca do faksa je v tem, da človeka kot državljana disciplinirajo in ga naredijo ubogljivo vodljivega. Literatura pa, ki osvobaja in prebuja v mladem človeku kreativnost in samosvojost, ne bo vzgojila, nekoliko banalno rečeno, pokornih delavcev, vojakov in vojakinj. Tu bo njihova drugačnost, izvirajoča (seveda zdaj ne mislim smrtno resno) iz drugačne mladinske literature, morda družbeno nezaželena.

Zaključujem z mislijo: Drugačnost je skrita v sokovih, ki spomladi bohotno oživijo pod lubjem. Samo takrat se da iz muževne palice narediti piščal in po pastirsko svobodno in veselo zapiskati nanjo.

Lidija Gačnik Gombač

**ELEMENTI DRUGAČNOSTI V PRAVLJICI
MARILENINA SKRIVNOST RUSKE PISATELJICE
LJUDMILE PETRUŠEVSKE**

Pravljica Marilenina skrivnost se začne kot zgodba.

»Neka zelo debela deklica ni mogla sestiti v taksi, v metroju pa je zasedala vso širino dvigala.

Sedela je na treh stolih, spala na dveh posteljah in delala v cirkusu, kjer je dvigala bremena.

To je bila zelo nesrečna deklica, a znano je, da je veliko debeluhov srečnih! Odlikuje jih krotka narava in dobro srce, in ljudje imajo radi debeluhe.«

Tako že čisto na začetku opisa Marilenine debelosti vstopi glas s strani kot predsodek ali vnaprejšnje pričakovanje, ki zadene vsako drugačnost – od navidezne do najneznatnejše in bistvene, s tem pa poglobi pritisk na drugačnega in izzove njegovo reakcijo. Marilenin odziv poda pisateljica v nadaljevanju zgodbe takole:

»A naša debela Marilena je nosila v sebi skrivnost: samo ponoči, ko je prišla v svojo hotelsko sobo, kjer so bili zanj kot po navadi primaknjeni trije stoli in